

Chefsjustitieombudsmannen
Erik Nymansson

Datum
2024-04-22

Dnr
R 121-2023

1 (3)

Regeringskansliet
Justitiedepartementet
Grundlagsenheten
103 33 Stockholm

Yttrande över betänkandet Stärkt konstitutionell beredskap (SOU 2023:75)

(Ju2023/02742)

Riksdagens ombudsmän (JO) har beretts tillfälle att yttra sig över det rubricerade betänkandet. Utifrån de aspekter som JO i första hand har att beakta vill jag föra fram följande.

Kommitténs uppdrag har omfattat flera komplexa konstitutionella frågor. Inledningsvis kan jag konstatera att kommittén har utfört ett mycket gediget arbete. De resonemang som förs framstår som mycket väl underbyggda och fördelarna respektive riskerna med de olika förslagen redovisas på ett tydligt sätt. Mina synpunkter i det följande kommer att begränsas till de förslag som rör regeringens möjligheter att besluta föreskrifter i allvarliga fredstida krissituationer

I likhet med kommittén anser jag att en god författningsberedskap även i fortsättningen bör vara utgångspunkten för svensk krishantering. De bestämmelser som behövs för fredstida kriser ska alltså i så stor utsträckning som möjligt beslutas i förväg genom det vanliga lagstiftningsförfarandet. Även med en aldrig så god författningsberedskap går det inte att förutse alla kriser som kan inträffa och vilket behov av föreskrifter som snabbt kan uppstå. Som kommittén konstaterar kommer lagstiftningen alltid att ha luckor. Det visar bland annat erfarenheterna från 2008 års finanskris och covid-19-pandemin. I exceptionella situationer kan det därför finnas ett behov av att mycket snabbt kunna ta fram nya regler på hela lagområdet. Kommitténs genomgång visar att det för sådana situationer inte finns någon ändamålsenlig lösning i regeringsformen.

I samband med remissbehandlingen av de lagförslag som bedömdes nödvändiga att ta fram med mycket kort varsel under covid-19-pandemin framhöll JO vid flera tillfällen behovet av mer långsiktiga överväganden rörande konstitutionella frågor vid samhällskriser i fredstid (se bland annat dåvarande chefsjustitieombudsmannens yttranden i ärendena med dnr R 45-2020 och R 144-2020). Jag välkomnar därför att det nu lämnas förslag till särskilda

bestämmelser i regeringsformen om normgivning i allvarliga fredstida krissituationer.

När det gäller den nya reglering som förslås i regeringsformen i det här avseendet vill jag föra fram följande.

Förslaget innebär att de nya bestämmelserna ska kunna tillämpas i allvarliga fredstida krissituationer. I likhet med kommittén anser jag att en definition av detta begrepp i regeringsformen skulle riskera att bli allt för snäv, alternativt allt för bred. För att regleringen ska få avsedd effekt är det nödvändigt att det finns ett visst bedömningsutrymme för när situationen är sådan att reglerna aktualiseras. Det av kommittén föreslagna begreppet allvarliga fredstida krissituationer framstår mot den bakgrunden som ändamålsenligt.

Vidare föreslår kommittén att regeringen i vissa exceptionella situationer ska kunna meddela föreskrifter på lagområdet direkt, utan bemyndigande av riksdagen (förslaget till 16 kap. 3 § regeringsformen). Det är utan tvekan ett mycket långtgående förslag som kan inge betänkligheter. För att regeringen snabbt och effektivt ska kunna möta mycket allvarliga påfrestningar i samhället i en krissituation kan det dock vara en grundläggande förutsättning att regeringen har möjlighet att meddela sådana föreskrifter mycket skyndsamt.

Det förslag som kommittén lämnat bibehåller även i denna del i allt väsentligt den grundläggande ansvarsfördelningen mellan riksdagen och regeringen. Det kringgärdas också av sådana skyddsmekanismer som alltid måste prägla en reglering av detta slag. Mot den bakgrunden framstår det även som ändamålsenligt att regeringen, om det är uppenbart att riksdagens beslut inte kan avvaktas, får besluta att den ska ha de särskilda befogenheter som anges i 16 kap. regeringsformen. Enligt min bedömning framstår förslagen i dessa delar som väl avvägda.

Vad som i övrigt förts fram föranleder inte några kommentarer från min sida. Avslutningsvis vill jag dock framhålla följande.

De politiker och tjänstemän som bär det yttersta ansvaret under en allvarlig fredstida kris arbetar under mycket stark press och denna press kan bli än mer påfrestande vid insikten om att behövliga lagändringar inte kan komma till stånd tillräckligt skyndsamt. Det ökar risken för mindre välövervägda beslut. Redan vetskapen om att det finns en möjlighet att tillämpa bestämmelsen i den föreslagna 16 kap. 3 § regeringsformen är ägnad att ha en lugnande inverkan till nytta för beslutsfattandet.

Som angetts ovan bör en god författningsberedskap även i fortsättningen vara utgångspunkten för svensk krishantering. En grundläggande förutsättning för detta är dock att det skapas resurser för ett sådant lagstiftningsarbete som behövs för att en sådan beredskap ska kunna upprätthållas. Det är självfallet ett angeläget arbete

som bör prioriteras. Med en god författningsberedskap minskar behovet av att den föreslagna regleringen i 16 kap. 3 § regeringsformen ska behöva utnyttjas.

Yttrandet har beslutats av chefsJO Erik Nymansson. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Rättssakkunniga Ellinor Gustavsson har föredragit ärendet och byråchefen Stefan Nyman har deltagit i beredningen.